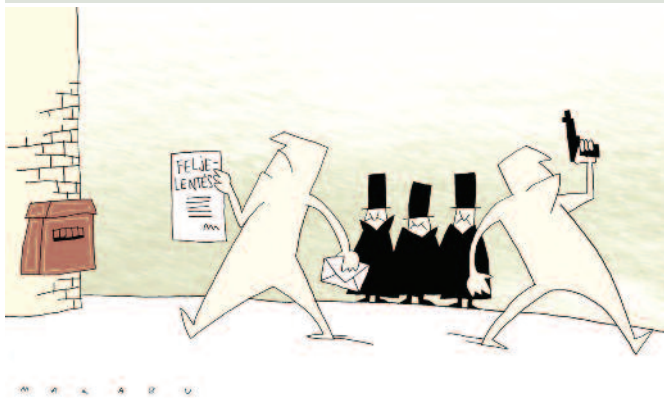

Magyar mőszer

Soha sehol sem kapott a Gestapo annyi feljelentőlevelet, mint 1944-ben Magyarországon. Ezt a „köztudott” tényét történeti tanulmányok, harcos publicisztikák és politikai beszédek egyaránt visszhangozták, jószerével 1945–1946 óta. A háborús katalizmát követő években például a társadalom siralmas állapotáról láttelelet kiállító Illyés Gyula, a népi írók fejedelme csakúgy, mint a polgári radikálisok mára jószerével elfelejtett személyisége, Csécsy Imre vagy a rendszerváltást követően a későbbi szocialista miniszterelnök, Horn Gyula. Utóbbi egy 1991-es parlamenti felszólalásában az évtizedek során ismételtgetett 35 ezres számot megharmincszorozva már egymillió feljelentésről tudott.

„Van néhány történelmi mítosz, amely talán kiirthatatlanul él, és újra meg újra felbukkan még a máskülönben nagyon tájékozott, művelt emberek körében is” – kezdte cikkét 2002 nyarán az Élet és Irodalomban Karsai László történész, akit **Eörsi István** egy

odavetett megjegyzése („a náci 1944-ben nem győztek hűledezni az önkéntes besúgójelentések mennyisége láttán”) inspirált a történeti összefoglalóra. A makacs városi legenda forrása-ként Karsai – a HVG mostani megkeresésére is – Stern Samu emlékiratát jelöli meg. Ebben a németek által kreált Budapesti (Központi) Zsidó Tanács elnöke valóban leírta az ominózus állítást, hozzátéve, hogy ezt „maguk a németek mondták nekünk”. Noha a közvetlenül a háború után papírra vetett visszaemlékezés teljes terjedelmében csak fél évtizede látott nyomdafestéket, a benne foglaltakra (forrásmegjelölés nélkül) a magyar zsidóság hányattatásainak első krónikása, Lévai Jenő már 1946-ban „megbízható adatként” hivatkozott. Az innen könyvről könyvre vándorló, és évtizedek alatt megkérdőjelezhetetlenné szilárdult állításnak azonban hiányoznak a tárgyi bizonyítékai. A hatóságokra zúduló feljelentőleveleknek – ahogy azt a HVG által megkérdé-

zett több, a korszakkal foglalkozó történész is megerősítette – csak töredéke maradt fenn a levéltárakban.

A bujkáló, sárga csillagot nem viselő, értékeket rejtegető zsidók mellett a feljelentőknek azok is célpontjaik voltak, akik – mint például Gyömrő jegyzője, Seprűs János – „zsidóbarátként” szabotálták a különféle rendeleteket, vagy munkaszolgálatos parancsnokként túlságosan enyhén bántak alárendeltjeikkel. Ezekkel aligha bizonyítható Magyarország „európai elsősége”, amelyre más nemzetek is „aspirálnak”. „Persze, az első napokban elárasztottak bennünket feljelentésekkel (...) De ami a mennyiséget illeti? Nos, ez a szokásos volt” – cáfolta a „közkeletű tévedést” már 1981-ben a svájci emigrációban élő Gosztonyi Péter történésznek adott nyilatkozatában Alfred Trenker SS-őrnagy, a budapesti Gestapo-különítmény parancsnoka. Magyarország helyezése a „feljelentőversenyben” források híján ma még eldönthetetlennek látszik. Pontosabban meg lehetne talán becsülni, ha a szovjet levéltárak mélyéről egyszer előkerülne a „magyar Gestapo” irattára (melynek létéről egyébként 1945 márciusában a Népszava egy ízben tudósított).

A vészkorszak magyarországi történetével foglalkozó kutatók rendelkezésére áll viszont egy másik, a nagyméretű selejtezés és dokumentumpusztulás ellenére is tetemesebb darabszámú forráseggyüttes, amely a magyar társadalom 1944–1945-ös mentális állapotáról ad képet. Az ezredforduló után megjelent tanulmányaikban Karsai mellett Csósz László, Ungváry Krisztián, illetve a Kádár Gábor–Vági Zoltán szerzőpáros közölt szemelvényeket azokból az 1944 tavaszán, nyarán kelt, a magyar közigazgatási hatóságoknál megőrzött (még feltárára és összesítésre váró) kérvényekből, amelyek az állami tulajdonba vett zsidó javak megszerzésére irányultak. Az utókor például egy feljelentőlevél révén – és az ezt követően készített 1944. június eleji jegyzőkönyvből – értesülhetett arról, hogy a kassai városházán, kizárólag a helybéli tisztviselők számára, zártkörű árverést tartottak lakásfelszerelési tárgyakra (HVG, 2004. szeptember 25.). A „meghívtak” ugyanis nem akceptálták egy véletlenül odatévedt magyar aszszony kijelentését – „én is egy katonának vagyok a felesége, énnekem is van olyan jogom a zsidó holmihoz, mint maguknak” –, s ezért az illető panaszt tett a hatóságoknál. Az ingóságoknál is nagyobb roham indult az ingatlanokért. Sopronban egy, a már elhurcolt szomszédja nyaralójára ácsingózó férfi azzal indokolta jogosultságát, hogy ő volt az, aki felhívta a csendőrök figyelmét a gettósításból kicsúszott „zsidó egyénre”. 1944-es naplójában Márai Sándor is feljegyez egy esetet, amikor egy munkatáborba hurcolt vidéki orvos korszerű rendelőjéért indult vetélkedés. A helybéli tisztiorvos és egy belgyógyász olyannyira nem tudtak megegyezni, hogy „a vitából lovagias ügy keletkezett, párbaj. Mert mi lovagias nép, úri emberek vagyunk, kérlek alássan.”